

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
Београд, 6. децембра 2022. године

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ *Фикција и истина у Бањановом Ходочасниковом путовању*, КАНДИДАТКИЊЕ Драгице Мирковић

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ:

1. Датум и орган који је именовео комисију
22. 09. 2022. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду
2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

др Зоран Пауновић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2006), Филолошки факултет у Београду;

др Александра Јовановић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2016), Филолошки факултет у Београду;

др Тијана Парезановић, ванредни професор (2020), Факултет за стране језике Алфа БК Универзитет;

II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име, име једног родитеља, презиме:
Драгица, Даница, Мирковић
2. Датум рођења, општина, република:
22. септембар 1977, Сисак, Хрватска
3. Наслов мастер рада:
The Journey as an Allegory of Life in The Pilgrim's Progress
(Путовање као алегорија живота у *Ходочасниковом путовању* Џона Бањана)
4. Датум и место одбране мастер рада:
22. јуна 2011, Филолошки факултет, Београд
4. Научна област из које је стечено академско звање мастера/магистра наука:
друштвено-хуманистичке науке

III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Фикција и истина у Бањановом Ходочасниковом путовању

IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација Драгице Мирковић обухвата 135 куцаних страна, приређених према Упутству за писање докторских дисертација. Дисертација садржи следећа поглавља: У првом поглављу је Увод и Бањаново дело (1-6); у теоријском поглављу под називом ПОТРАГА ЗА ИСТИНОМ (7-67) сагледавана је категорија истинитости у оквиру неколико делова: Потрага за истинама и Истинама (7-14), Да ли се књижевности може приписати категорија истинитости (15-34), Снага речи и Речи, *Светог писма* (35-43), На сцену излази њено величанство „Забуна“, позната као Алегорија! (43-50) и Истине једне епохе; Позорница Бањановог времена (51-54), Таласи реформације на обалама Енглеске и рађање пуританизма (54-62) и Форма у служби суштине (62-67). Треће поглавље, ФИКЦИЈА И ИСТИНА ИЗ БАЊАНОВОГ УГЛА (68-111), разматра утицај културно-историјског контекста на Бањанову мисао и дело у оквиру наслова *Милост која је обасула највећег грешника*, пуританска аутобиографија (68-72), Стварност рођена из сна: „Сазнаћете истину и истина ће вас ослободити“ (73-88), *Ходочасничково путовање*: „lay my Book, thy Head and Heart together“; Бањанова алегорија: фикција као оруђе за ковање истина (89-111). Након Закључка (112-118) следи педантно сачињена библиографија (119-131), Прилог А: преводи *Ходочасничковог путовања* на српски језик (132), Прилог Б: *The Pilgrim's Progress* у Србији (133), Прилог Ц: Екранизације *Ходочасничковог путовања* (134) и Биографија аутора (135).

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

На самом почетку, потребно је истаћи да докторска дисертација Драгице Мирковић представља изузетно вредан научни рад. Клонећи се рутинског приступа чија се сврха исцрпљује у попуњавању предвиђеног броја страница, кандидаткиња је сачинила мисаоно и стилски чисту, целовиту и заокружену научну студију.

У уводном поглављу представљени су предмет и циљ истраживања са освртом на Бањаново свеукупно стваралаштво. За циљ дисертације постављена је анализа интертекстуалних и контеркстуалних елемената релевантних за истраживање путем компаративног метода анализе вишеслојног потенцијала фикције алегорије првог и другог дела *Ходочасничковог путовања*.

У другом, теоријском, поглављу под називом *Потрага за истинама*, компетентним и свеобухватним увидом у досадашњу књижевно-критичку и књижевно-историјску литературу, кандидаткиња је темељно истражила категорију истинитости кроз књижевно-теоријску и друштвено-историјску призму у оквирима филозофско-научне, верско-религијске и књижево-теоријске парадигме. Уочена сложеност дефинисања, разноврсност схватања и став теоретичара о важности преиспитивања теорија истина довела је кандидаткињу до дефинисања оквира за сагледавање истине (у овом истраживању – Истине), онога што заиста постоји и делује као такво, и истине, као личног сазнања откривеног кроз живот појединца које може да се покаже као истинито или неистинито. Увиђањем сличности и разлика наизглед дијаметрално супротних приступа сагледавања истине постављен је контекст разумевања Бањановог приступа истини насталог услед таласа научне револуције и хришћанске духовне реформације. Утврђивање статуса категорије истинитости у књижевној кандидаткиња је засновала на поређењу античког и нововековног разумевања истине књижевности прегледом преовлађујућих теорија истине: теорије кореспонденције, кохерентности, прагматичне теорије истине, теорије консензуса и евиденције.

Постављањем питања о категорији истинитости у књижевности, разматрањем и

повезивањем књижевно-теоријских ставова, кандидаткиња потврђује постављену тезу да књижевно дело путем свог фикционалног света може да пренесе, али и донесе филозофске, научне или религијске Истине и истине, а сагледавањем модела истине у књижевности, кроз теоријске ставове који тврде да књижевност у себи носи истину, миметичког, епистемолошког, етичког, фигуративног и модела аутентичности, кандидаткиња доноси закључак да се истина Бањанове алегорије уклапа у епистемолошки модел истине књижевног дела, заснован на ставу да књижевно дело води до знања, а тиме и до истине, затим у субјективну теорију сазнања, коју обухвата епистемолошки модел истине, према којој је читање искустава других адекватна замена за сазнања која није могуће стећи путем личног искуства, као и у етички модел истине књижевног дела, који је базиран на ставу да књижевно дело доноси моралне истине или морално знање.

Анализом ставова, да су појмови истине и лажи ирелевантни за разматрање књижевног дела наспрам ставова да књижевна дела ипак долазе до истина кандидаткиња је подржала ставове да књижевно дело може потенцијално да поседује, чињеничну истину, која кореспондира чулној перцепцији, и парадигматску истину, која кореспондира претпоставци теоретичара о томе шта је парадигма, док заобилазна или метафоричка истина, као последица субјективног знања, за разлику од директне и непосредне научне истине, може посредно да води до истине која није ни чињенична ни парадигматска.

Разматрањем појма истине констатован је утицај сложености дефинисања појма фикције на промену теоријских ставова о улози категорије истинитости у књижевности и процес неутрализације који се јавља у просветитељству, јача у романтизму, а свој пун израз поприма у постмодернизму и деконструкционизму, када књижевност почиње да се посматра као фикција одвојена од истине. Између ставова да је фикцијска истина приказ истине значења и да наративна фикција заправо само поседује ефекат стварности чија је функција да убеди читаоце да је наратив истинит, кандидаткиња подвлачи постојање различитих интерпретација којима су чињенице текста подложне. Уз истицање когнитивног значаја фикције у преиспитивању односа према свету закључује и „да се у лично доживљеном искуству читања књижевног текста проналази истина фикције“ (113).

С обзиром на то да је Бањан одабрао алегорију као наративну форму кандидаткиња је у овом поглављу такође истраживала улогу и значај алегорије у хришћанској мисли и егзегези при чему је установљено да је специфична судбина алегорије, њена заступљеност у библијским текстовима, улога у процесу тумачења библијских стихова, као и промене популарности у теолошким и књижевним оквирима кроз касније векове, утицала на рецепцију *Ходочасничковог путовања*, омогућила различита верска, али и секуларна читања, те да је форма алегорије придонела утиску истинитости фикције *Ходочасничковог путовања*.

Прегледом друштвено-историјског контекста Бањановог периода кандидаткиња је додатно истакла сложеност сагледавања категорије истинитости. Указала је на различито појмање истине али и константност потраге за истинама услед промена и супротности које је донела ренесанса, преусмеривши пажњу на човека окретањем од религије ка разуму, великих географских открића која су обележила почетак новог века, колонизације, услед преокрета које су донели штампарска преса, реформација, научна револуција, филозофије рационализма и емпиризма, услед куге, глади, грађанских ратова

или политичких промена на релацији монархија-Република-рестаурација.

Истраживањем западне хришћанске историје која се односи на реформацију у Енглеској кандидаткиња открива темеље и изворно значење ликова, ситуација и предела приказаних у Бањановој алегорији при чему долази до следећих закључака: да је највећи утицај на Бањана и његово књижевно стваралаштво имао искључиво талас реформације због чега је Бањан остао познат као један од чувених пуританаца тог периода, да је уочен очигледан утицај различитих облика писменог изражавања карактеристичног за пуританце на Бањанова дела—посланице, дневници, молитвеници, поуке, расправе, пророштава, тужбалице, проповеди, памфлети и духовне аутобиографије, као и жар за изучавањем Светог писма и утицај пуританских проповеди изграђених на практичној примени Писма у контексту животних ситуација. Освртом на Свето писмо које чини подтекст *Ходочасниковог путовања*, истакнут је не само значај библијског дискурса за Бањанову алегорију, већ и значај и улога Библије за развој енглеског романа, европске и светске књижевности, као и утицај на енглески, али и светске језике.

Треће поглавље, *Фикција и истина из Бањановог угла*, кандидаткиња започиње освртом на Бањанову духовну аутобиографију, *Милост која је обасула највећег грешника*, типичну пуританску аутобиографију у којој наратив личи на извештај о духовном обраћењу којим Бањан описује своје личне духовне борбе, поразе и победе. Сагледавањем кључних тема; пресведочења о греху, сумњи кроз које се упознаје Божија милост, суверених Божијих интервенција кроз људе и ситуације, неопходности истрајавања у вери на основу обећања из Писма, кандидаткиња је поставила основу за шире разумевање Бањанове алегорије *Ходочасниковог путовања*.

Иако кандидатиња анализом одговора на питање о утицају пишчеве намере на значење и значај дела изражава слагање са Компањоновим ставом да текст нуди значења у односу на његов изворни и на савремени контекст читаоца као и Гадамеровим закључком да се значење текста никада не исцрпљује намерама писца, такође истиче знатан утицај Бањанове намере на значење и значај *Ходочасниковог путовања* чиме скреће пажњу на значај библијске (хришћанске) истине за истраживање Бањанове алегорије будући да је централна тема потраге за истином грађена на темељу хришћанске парадигме вечног живота, те да је библијски подтекст основа ткања Бањанове алегорије у коме Реч Божија представља пут, мапу, светло, оружје и оруђе, крепост и здравље.

Кандидаткиња је овим истраживањем показала и на који је начин Бањанов *the Pilgrim* премостио границе језика, култура и раса и постао универзални путник. Анализом циркулисања и рецепције дела кандидаткиња закључује да иако је фикционални свет *Ходочасниковог путовања*, Долежеловом терминологијом речено, један од могућих светова фикције, да је прича *Ходочасниковог путовања* заснована на најпознатијој великој причи, библијској причи, те да је њен успех превасходно успостављен и одржан библијским подтекстом. Међутим, истраживање је доказало и да је успех Бањанове алегорије потпомогнут укључивањем у канон енглеске књижевности у другој половини XIX века одакле потиче Бањанова репутација универзалног писца, истицање Бањана као Енглеца, читања апстрактних ликова и предела као типичних примера друштва и крајолика Енглеске XVII века, препознавање Бањановог вештог приказа људске природе и животних борби у XX веку, као и морална, алегоријска, књижевна, психолошка, историјска, социолошка, политичка и феминистичка читања Бањанове алегорије. Као додатни пример да читалац ствара значење кандидаткиња

подвлачи чињеницу да је терет на Христијановим леђима, зависно од локалног схватања и веровања, читан и као терет колонијалног угњетавања или касније неједнакости полова, а слика оптерећеног путника чак и као наратив о савременим мигрантским путовањима, да су савремене перспективе, постмодернистичка наглашавања индивидуалног искуства и плуралитета значења која се константно мењају, привукла деконструкцију Бањанове фикције кроз призму политике и метафикције потврђујући титулу транснационалног и транскултуролошког писца.

Приказом распрострањености и заступљености приче о ликовима и пределима *Ходочасниковог путовања* кроз најразличитије медије, скраћене или прилагођене верзије, јефтина или скупа издања, ликове на шољама, пузлама, друштвеним играма, разгледницама, муралима и скулптурама, кандидаткиња Бањанов успех везује за чињеницу да је дело преведено на више од двеста светских језика, да је посредно утицало на савремене генерације кроз писце попут Елиота (George Eliot, 1819-1880), Дикенса (Charles Dickens, 1812-1870), Хардија (Thomas Hardy, 1840-1928), Бама (L. Frank Baum, 1856-1919), Луиса (C. S. Lewis, 1898-1963), Бекета (Samuel Beckett, 1906-1989), Синклера (Iain Sinclair, 1943) и друге, те да филм из 2008, видео игрица из 2011, мјузикл из 2017. и анимација из 2019. показују да је Бањанова алегорија прешла и у XXI век (Прилог Ц).

Поглавље је заокружено детаљном анализом ликова, догађаја и предела компаративном методом оба дела *Ходочасниковог путовања*. Кандидаткиња завршава поглавље констатацијом да је тематска окосница *Ходочасниковог путовања* путовање ходочасника које је Бањан сместио на Краљев Пут, од Града Пропасти до Небеског Града, на коме су они који су поверовали у Еванђеље, свесни својих несавршености и ограничености, вером кренули према обећањима. Уједно подвлачи да је Христијан Човек и да је његово путовање алегорија самог Живота те да у најширем смислу *Ходочасниково путовање* говори о природи универзалних људских особина и искуства, о личној спознаји, пролазности и вери, духовној дисциплини, усмаљености, љубави, пријатељству, одговорности, одлучности и истрајности и њиховим супротностима.

У **Закључку** кандидаткиња с чврстом аргументацијом наводи да иако је Бањану алегорија послужила као фикција коју је искористио као оруђе за ковање хришћанске истине, да је *Ходочасниково путовање* вековима неке било истина, а неке фикција те констатује да аутентичност Христијановог пута није у универзалности, већ у чињеници да исти пут доноси различите изазове за различите путнике јер га путници читају на различите начине чиме је Бањан представио циклус живота у чему кандидаткиња види кључ привлачности *Ходочасниковог путовања* ван оквира изворног значења, јер питање које Христијан поставља на почетку „Шта ми је чинити?“, остаје актуелно не само у Бањановом периоду већ и у невероватним преокретима које доноси XX и XXI век. Ставовима да је избор истина на појединцу, да није релативна истина већ човекова перцепција истине, те да фикција свакако може да доведе до истине кандидаткиња заокружује резултате истраживања.

VI. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ:

1. Мирковић, Д. (2020). Фикција и истина у Бањановом Ходочасниковом путовању.

Анали Филолошког факултета, Vol. 32, No. 2, p. 111-129. Београд.
<https://doi.org/10.18485/analiff.2020.32.2.6>.

2. Мирковић, Д., Марковић, Т., Мандић Ивковић, А. (2018). „Индуктивне или дедуктивне експлицитне инструкције фокуситране на форму?“, *Зборник IV Међународне конференције: Страни језик струке и професионални идентитет*, Београд, 2017, ISBN 978-86-81018-01-9, 673-684 стр.
3. Мирковић, Д. (2018). „Социолингвистичка анализа Бањановог Ходочасниковог путовања“, *VIII Међународна конференција: Језици и културе у времену и простору*, Нови Сад, 2017, УДК 81”27:821.111.01, 91-99 стр.
4. Вранић, И., Дишевић, М., Мирковић, Д. (2015). „Употреба родно равноправних назива занимања у енглеском језику струке у Србији“, *Synthesis, Зборник Међународне научне конференције из области информационих технологија и савременог пословања*, Универзитет Сингидунум, DOI:10.15308/Synthesis-2015-744-747.

VII. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА:

У теоријском разматрању на почетку тезе, истраживањем питања да ли се књижевности може приписати категорија истинитости дошло се до распрострањеног савременог уверења да фикцијска или метафоричка истина може посредно да води до истине која није ни чињенична ни парадигматска, као и да се истина Бањанове алегорије уклапа у епистемолошки модел истине књижевног дела, субјективну теорију сазнања и у етички модел истине књижевног дела, чиме је потврђена теза да књижевно дело путем свог фикционалног света може да пренесе али и донесе филозофске, научне или религијске истине. У анализи *Ходочасниковог путовања* у оквиру синтетичког метода истраживања с успехом је коришћен компаративни метод анализе првог и другог дела алегорије, укључујући и анализу интертекстуалних и контекстуалних елемената.

Истраживањем културно-историјског контекста у коме је писац живео и стварао, као и прегледом досадашњих проучавања његовог књижевног рада, потврђен је доминантан утицај таласа реформације на Бањанов живот и стваралаштво. Истраживањем рецепције дела уочено је да је *Ходочасниково путовање* уврштено у књижевни канон енглеске књижевности услед интернационализације у мисијске сврхе, одакле потиче Бањанова репутација универзалног писца, која је потом приписана Бањановом вештом приказу људске природе и животних борби у XX веку. Поред тога, установљено је да су заступљеност алегорије у библијским текстовима, улога алегорије у процесу тумачења библијских стихова, као и промене њене популарности у теолошким и књижевним оквирима, утицали на рецепцију *Ходочасниковог путовања*.

Анализом значења текста у оквирима његовог изворног историјског, културног и књижевног контекста, као и анахроничног значења, поред верског или теолошког читања као изворног, утврђена су морална, алегоријска, књижевна, психолошка, историјска, социолошка, политичка као и феминистичка читања Бањанове алегорије. Установљено је да су постмодернистичка наглашавања плуралитета значења потврдила Бањанову титулу транснационалног и транскултуролошког писца деконструкцијом Бањанове фикције кроз призму политике и метафикције, као и утицај наратива *Ходочасниковог путовања* на бројне енглеске и америчке писце.

**VIII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА
ИСТРАЖИВАЊА НАПОМЕНА:**

Промишљеним и теоријски чврсто утемељеним, а уз то и веома свежим и оригиналним критичким ишчитавањем капиталног дела Џона Бањана , кандидаткиња је дошла до читавог низа вредних увида и закључака. Те је закључке у својој докторској дисертацији изложила прегледним и јасним научним стилем, који употпуњује изузетно позитиван утисак о овом научном делу.

IX. ПРЕДЛОГ:

На основу свега изложеног, сматрамо да је Драгица Мирковић обрадом теме под насловом **Фикција и истина у Бањановом Ходочасниковом путовању** сачинила вредно научно дело, од несумњивог значаја за српску англистику и студије културе. Због тога предлажемо наставно-научном већу Филолошког факултета да ову докторску дисертацију прихвати, а кандидакињи одобри приступ усменој одбрани рада.

Потписи чланова комисије:

др Зоран Пауновић

др Александра Јовановић

др Тијана Парезановић
